

Son on il ərzində hökumətlər, beynəlxalq təşkilatlar və qeyri-hökumət təşkilatları korrupsiya ilə mübarizədə görünməmiş fəallıq göstərmişlər. Buna qədər korrupsiyanı çoxları “kiçik yerli problem”dən artıq bir şey saymamışdır. Şərqi Asiya istisna olmaqla bu problemlə mübarizə təcrübəsi olmamış, o, az tədqiq olunmuş mövzu olaraq qalmış, ciddi tədqiqatçıların hadisədən hadisəyə diqqətini cəlb etmişdir. Korrupsiya problemini, sadəcə, ciddi qəbul etməmişlər.

Bu problemin həlli istiqamətində genişmiqyaslı hərəkətlər yalnız son dövrlərdə, problemin çərçivəsi və dərinliyi aydın olduqdan sonra başlandı. Bu günədək bir-biri ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiya, o cümlədən, Xarici Dövlətlərin Vəzifəli Şəxslərinin Ələ Alınması ilə Mübarizə Haqqında İƏİT (OECD) Konvensiyası, Korrupsiyaya Qarşı BMT Konvensiyası, eləcə də Avropa və Şimali Amerikanın regional konvensiyaları qəbul edilmişdir; tezliklə belə bir konvensiya Afrikada da qəbul ediləcək. Beləliklə, tarixdə ilk dəfə olaraq korrupsiyanın nə olduğu, onunla niyə mübarizə aparmaq lazım gəldiyi və bu mübarizəni necə aparmaq məsələləri ətrafında global konsensus əldə edildi. Konsensus labüd olaraq minimal nəticənin əldə edilməsini tələb etdiyindən, danışıqlar gedişində müvafiq konvensiyalar razılaşıdırıldı, onların ratifikasiyası prosesi gədir, daha sonra isə onların həyata keçirilməsi istiqamətində fəaliyyətlər başlayacaq. Bütün bunlar qlobal miqyasda korrupsiya ilə mübarizənin yaxşı perspektivləri olduğu müjdəsini verir.

Son on ildə bu cəhdlərin uğurları və uğursuzluqları haqqında nə demək olar? Korrupsiya elə mürəkkəb bir fenomendir ki, hər hansı konkret antikorrupsiya təşəbbüsünün, yaxud bir sıra başqa təşəbbüslərin üzdə olan uğurları bəzən aldadıcı olur. Müəyyən ciddi islahatlar

həyata keçirilib, amma onlar korrupsiyanın səviyyəsinə hissediləcək təsir göstərməyib. Bu da aydındır ki, həmin islahatlar olmasaydı vəziyyət daha acınacaqlı olardı. Korrupsiyanın səviyyəsi yüksəltdiyi üçün onunla mübarizə tədbirlərinin effektiv olmaması nəticəsi çıxarmalıdır. Korrupsiya fenomeninə nəzarət və onu qiymətləndirmək sahəsində daha dəqiq vasitələr gərəkdir ki, onunla mübarizə gedişində ortaya çıxan çoxsaylı suallara cavab vermək mümkün olsun.

Bu kitabda verilmiş antikorrupsiya fəaliyyətinin dərsləri heç bir halda tam əhatəli sayıla bilməz, onları daha geniş şəkildə şərh etmək isə bu kitabın həcmindən kənara çıxır. Burada yalnız əsas nəticələr göstərilir və onlardan ən vacibi odur ki, biz hamımız hələ çox şeylər öyrənməliyik.

1. HEÇ BİR ÖLKƏ MƏNƏVİ ÜSTÜNLÜYƏ İDDİA EDƏ BİLMƏZ

Vaxt var idi bəzi inkişaf etmiş ölkələr korrupsiya hallarına münasibətdə özünün mənəvi üstünlüyünü göstərməkdən çəkinmirdi. Onların iddialarına görə, “xaricdə vəziyyət başqadır” və “biz elə işlər görməliyik ki, vətənimizdə onlar yuxumuza belə girməsin.” İndi aşkarlığın nailiyyəti bu ölkələrdən olan ixracatçıların dünyaya üzrə sistemli korrupsiya işlərinə cəlb edilməsi oldu. Onların “qara” pulları qəbul etməyə hazır siyasi institutlarının korrupsiyalaşma dərəcəsi, çoxlarını öz fikirlərinə yenidən baxmağa məcbur etdi.

2. KORRUPSIYA İLƏ HƏR KƏS MÜSTƏQİL VƏ BİLDİYİ YOLLA MÜBARİZƏ APARMALIDIR

İslahatları yerlərdə hazırlamaq, yerli təşəbbüslər vasitəsilə də həyata keçirmək lazımdır. On-

ları xarici tərəfdaşlar (məsələn, donorlar və beynəlxalq maliyyə təşkilatları) da stimullaşdırıla bilər, amma bu prosesin motivasiyası və ona rəhbərlik yerli xarakter daşmalıdır. Daxili korrupsiya ilə içəridən mübarizə aparmaq gərəkdir, beynəlxalq biznes fəaliyyətindəki korrupsiya ilə isə əlaqələr zəncirinin hər iki tərəfi məşğul olmalıdır. “Bütün hallara uyğun” həll yolları yoxdur.

3. MƏSƏLƏNİN “TƏCİLİ HƏLLİ” YOXDUR

Korrupsiyanın qarşısını “təcili” almaq mümkün deyil. Gömrük administrasiyasında prosedurların nizama salınması, dövlət satınalmalarının şəffaflığı, böyük miqdarda korrupsiyalaşmış məmurlara qarşı məhkəmə təqibinin başlanması kimi sahələrdə sürətli qələbənin əldə olunması mümkündür, amma məsələnin “təcili həlli” mümkün deyil. Korrupsiyaya qarşı mübarizə uzun, ağır, sonu görünməyən prosesdir.

4. DONORLARIN DAİMİ DİQQƏTİ

Korrupsiya ilə mübarizə strategiyası müəyyənləşdirilmiş vaxt çərçivəsinə sığmır. İslahatların işlənilib hazırlanması, onun gerçəkləşdirilməsi və nəticələrinin alınması üçün vaxt lazımdır. Donorlara gəldikdə, onlar tez bu işdən usanmamalı, posesdə daha uzun müddət iştirak etməyə hazır olmalıdırlar.

5. AYDIN ANTİKORRUPSIYA STRATEGİYASI VƏ İCTİMAİYYƏTLƏ EFFEKTİLİ ƏLAQƏLƏR KAMPANİYASI GƏRƏKDİR

İslahatlara kompleks şəkildə yanaşmamaq etibarlı nəticələr verə bilməz. Strategiya əhatəli olmalı və kadrların ölkə miqyasında dürüstlüyünün bütün aspektlərini ehtiva etməlidir. Qəti cəhdlər başlarkən ictimaiyyətin təsəvvür-

ləri faktların araşdırılması üzrə komissiyanın hesabatlarının, ya da yüksək rütbəli şəxslərin cinayət tərkibli işlərinin ortaya çıxması ilə dəyişə bilər. İslahatlar prosesi ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması prosesi ilə müşayət olunmursa, işlərin pis getdiyi haqqında təsəvvür yarana bilər. Lap əvvəldən ictimaiyyətlə əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət vermək gərəkdir. Cəmiyyətin gözləntilərini idarə etmək və siyasi risklərdən qaçmaq lazımdır.

6. ETİKA KODEKSİ VƏ VƏTƏNDAŞ XARTİYALARI

Bu sənədlər dekorasiya kimi deyil, dəyişikliklərin mühərriki olmalıdır. Etika kodeksi faydalıdır, amma o zaman ki, onu uyğun heyət dəstəkləyir. Bütün personal onun işlənilib hazırlanmasında iştirak etməlidir və hamı üçün təkmilləşmə proqramının həyata keçirilməsi gərəkdir. Təkmilləşmə proqramları yüksək iştirak səviyyəsi ilə fərqlənməli, gipotetik vəziyyətlərin müzakirəsini nəzərdə tutmalıdır. Hətta konkret rolların ifasının olması da mümkündür. Yalnız mühazirələr, ya da informasiya materialları az effektivdir. Vətəndaş xartiyaları da eyni qaydada ictimaiyyət qarşısında tamhüquqlu öhdəliklər qismində çıxış edə bilər və o, hökumət idarələrini verdiyi vədlərə əməl etməyə həvəsləndirməlidir. Bu o deməkdir ki, xartiyalardakı öhdəliklər gerçəkçi olmalıdır. Xartiyaların özləri də reklam edilməlidir.

7. BÜROKRATİK PROSEDURLARIN NİZAMLANMASI

Bürokratiya ilə mübarizə aparmaq, bürokratiyaya ehtiyacı yenidən dəyərləndirmək və onu minimuma endirmək gərəkdir. Həssas vəzifələri tutan şəxslər rotasiya prinsipi ilə dəyişdirilməli, mümkün olduğu qədər heyətlə cəmiyyət arasındakı birbaşa təmas imkanlarını xüsusən

həssas sahələrdə minimuma endirmək gərəkdir. Məsələn, gömrük bu cür nizamlanmış prosedura yarımlı bir neçə sahədən biridir. Şəxsi təmas lazım olduğu yerlərdə hansısa məsələ, ya müştəri ilə məşğul olan məmur üçün gözlənilməzlik elementi yaratmaq tələb olunur. Bu, rüşvət potensialını azaltmış olar. Gömrük sisteminin kompüterləşdirilməsi bu posesləri irəli aparar, eyni zamanda gömrükdən malların keçməsinə sürətləndirər, ləngimələri müəyyən edər, bu ləngimələrin səbəblərini müəyyən etmək üçün araşdırmalara imkan yaradar. Bir sıra ölkələrdə çoxsaylı bürokratiya rüşvət almaq imkanları haqqında fikirlərin ortaya çıxması ilə birlikdə yaranmışdır.

8. İNFORMATORLAR

HƏVƏSLƏNDİRİLMƏLİ VƏ MÜDAFİƏ OLUNMALIDIRLAR

İncidilmiş vətəndaşlar və idarə daxilindəki informatorlar antikorrupsiya komissiyaları, ya ombudsman idarəsi kimi yeni təşkilatlara şikayət etməyə, ya da telefon vasitəsilə “qaynar xəttlə” məlumat verməyə həvəsləndirilməlidirlər. Onlar bu işləri görməsələr zəruri işlərin qəbul olunması ola bilsin qeyri-müəyyən müddətədək ləngiyəcək. Şikayətçilər onların şikayətlərinə ciddi yanaşılacağını və heç nəyə risk etmədiklərini bilməlidirlər. Ola bilsin, bəzi ölkələrdə həmvətənlərin “ifşası” ilə bağlı qoyulmuş sosial tabunu aşmaq ehtiyacı yaransın. Hazırda bu məsələlər haqqında cəmiyyətin məlumatlılığının artırılması problemi fəal müzakirə edilir, amma onun həlli tamamilə vətəndaş cəmiyyətinin ixtiyarında qalır.

9. DAİMİ MONİTORİNG TƏLƏB OLUNUR

Təcrübə göstərir ki, məsələn, polisdə korrupsiya olanda rüşvətخور polisleri oradan təmizlə-

mək kifayət etmir. Daimi fəaliyyət göstərən monitorinq prosedurlarını müəyyən etməyincə, gec, ya tez polis təşkilatı yenidən korrupsiya girdabına düşəcək və onun reabilitasiyası üçün yenidən fəvqəladə cəhdlər göstərməyə ehtiyac yaranacaq. Korrupsiyaya qurşanmış polislerin qovulması mövcud imkanları ortadan qaldırmadan və dürüst vəzifə sahiblərini etibar tələb edən vəzifələrə təyin etmədən bir nəticə verə bilməz. “Dürüstlük yoxlamaları” təmiz məmurların müəyyən edilməsində və onların vəzifələrinin yüksəldilməsində yardımçı ola bilər.

10. İDARƏÇİLİK, YAXUD MENEJMENT SİSTEMİNƏ DAYAQ

İctimaiyyətin dəstəyini əldə etmək üçün islahatlar proqramı korrupsiya sahəsində şübhəli keçmişi ilə tanınmış şəxsləri təmizləmək üzərində qurulmamalıdır. Sistemli korrupsiya situasiyasında korrupsiyaya qurşanmış şəxs yeganə “çürümüş alma” deyil, onun qovulması ümumi havanı dəyişdirmir. Bunun əvəzində bütün sistemlə məşğul olmaq gərəkdir, çünki onun yerinə təyin ediləcək şəxs də yoldan çıxacaq. Təhqiqat və məhkəmə araşdırmasına nisbətən profilaktika daha effektiv və daha ucuz yol olar. Çünki son nəticədə mövcud institusional çərçivədə dövlət işlərini aparmaqda hökumətin daha səriştəli heyətə ehtiyacı var.

11. AMNİSTİYALAR, GÜMAN Kİ, QAÇILMAZDIR

Birdəfəlik rüşvətخور statusundan can qurtarmaq çox çətin işdir. Bir çox qüvvələr yeni situasiyanın onlar üçün ifrat dərəcədə təhlükəli olub-olmayacağından ehtiyatlanırlar. Korrupsiyalaşmış elementlərin böyük holdinqlər aldıkları yerlərdə, onlara qarşı tədbirlərin görülməsi ölkə iqtisadiyyatının sabitliyini pozmaq təhlü-

kəsini yaradır. İşləri daha da korlamadan vəziyyəti necə düzəltmək olar? Amnistiya xoşa gələn şey deyil, amma onsuz keçinmək də mümkün olmaya bilər. Əlbəttə, amnistiya aşağı rütbəli məmurların törətdiyi kiçik qanun pozuntularına münasibətdə qaçılmaz ola bilər. Amnistiya məsələsinin problematik olmasına baxmayaraq, heyətin bir həssəsinin üzərindən bəzi ittihamların götürülməsi kimi onun məlum üstünlüyü var. Ola bilsin ki, bəzi yüksək səviyyəli məmurları vəzifədən götürməyə, ya onlara inzibati cəza verməyə ehtiyac olsun, amma onlara etibar edilmiş vəzifədən sui-istifadə edənlər qrupuna daxil olmayan aşağı səviyyəli məmurlar təhlükə qarşısında qaldıqlarını düşünməməlidirlər. Praktik qərarlar hazırlanana qədər (“düzlük və barışıq komissiyası”ndan istifadə etmək imkanları müzakirə edilir), keçmişlə “barışıq” yolları tapmaq bütün islahatların məhək daşı rolunu oynayır.

12. LİDERLİYİN HƏYATI ƏHƏMİYYƏTİ VAR, AMMA YETƏRLİ DEYİL. MARAQLARIN KOALİSİYASI (ÖZƏL SEKTOR, VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİ, DİNİ QURUMLAR, İSTEHLAKÇILAR, EKOLOQLAR, HÜQUQ MÜDAFİƏÇİLƏRİ VƏ S.) YARDIMÇI OLA BİLƏR

Yuxarıdan göstəriş olmadan sistemli korrupsiya mühitində dərin islahat keçirmək cəhdi uğursuzluğa məhkumdur. Şəxsi liderlik vacibdir və lider yalnız bayağı həqiqətləri söyləyən adam olmamalıdır. Amma islahatların keçirilməsi üçün özü-özlüyündə qanunlar kifayət etmədiyi kimi, korrupsiyanın sistem xarakteri aldığı yerlərdə lider də özü-özlüyündə kifayət etmir. Liderin dəstəklənməsi üçün koalisiya yaradıla bilər, amma keçmiş şübhə doğuranların maraqlarını müdafiə təhlükəsi də qalır.

Hər halda koalisiyaya yalnız şübhə doğurmayan və keçmiş korrupsiya fəaliyyətləri ilə gözdən düşməmiş qruplar daxil olsa, onların sayı çox az olacaq. Əhəmiyyətli cəhət odur ki, koalisiya üzrə partnyorlar gələcək haqqında öhdəlik götürsünlər, bu öhdəliyi götürdükdən sonra ona sadıq qalsınlar.

13. VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİ DƏ UNUDULMAMALIDIR

Yüksək səviyyəli korrupsiya ilə vətəndaş cəmiyyətinin aşağı səviyyəli fəaliyyəti arasında tənəsübün olduğu güman edilir. Yaradıcı və enerjili vətəndaş cəmiyyətinin yaranmasına yardım, vətəndaş cəmiyyətinin hüquqi çərçivələrinin işlənilib hazırlanmasını (hökumətin müdaxiləsi və nəzarəti olmadan vətəndaş cəmiyyətinin öz institutlarını qura bilməsi üçün), həm də vətəndaş cəmiyyəti ilə hökumət arasında pozitiv dialoqun qurulmasını tələb edir. Buna nail olmaq həmişə, xüsusilə yeni yaranmaqda olan demokratiyalarda mümkün olmur, çünki bu, hökumət qərarlarının işlənməsi və həyata keçirilməsi haqqında əski təsəvvürlərə birbaşa toxunur. Hökumətin antikorrupsiya vədlərinin həqiqiliyini yoxlamaq vasitələrindən biri də hökumətin həqiqətən vətəndaş cəmiyyəti ilə əməkdaşlıq etmək istəyinin olub-olmamasını yoxlamaqdır.

14. VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİ TƏŞKİLATLARININ ÖZLƏRİ KORRUPSİYA MƏNBƏYİ OLA BİLƏR

Bir sıra ölkələrdə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları fəvqəladə şəraitdə (ad hoc), müəyyən məqsədlər naminə, bəzən isə, sadəcə vətəndaş cəmiyyətinin gücləndirilməsinə yönəlmiş fəaliyyətləri dəstəkləmək üçün xarici donorların verdiyi dollarlardan istifadə etmək məqsədilə yaradılır. Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları

şəffaf olmalı, öz fəaliyyəti haqqında hesabat verməlidir. Rəsmi statusa malik olan bu təşkilatların şəffaflığı monitoring obyektidir olmalıdır.

15. QANUNVERİCİ ORQANLAR, “GÖZƏTÇİ KÖPƏKLƏR”DƏN OĞRUYADƏK HAMINI ƏHATƏ ETMƏLİDİR

Qanunverici orqanın yalnız rəsmi xərcləri qoruyan “gözətçi köpək” olmadığı, həm də dövlət vəsaitini xərcləyən (qanunvericilərin əmək haqqının artması daxil) və dövlət podratlarına icazə verən orqan olduğu bir sıra ölkələrdə ciddi nöqsan meydana çıxmışdır. “Gözətçi köpək” funksiyası ilə hakimiyyətin icra qolunun funksiyalarının bu cür bir-birinə qarışması halında maraqlar toqquşur və dövlətin siyasi orqanizmini faktik olaraq zəhərləyir. Bu həm də geniş ictimaiyyət arasında demokratik institutlara etibarsızlıq yaradır. Bu ziddiyyətlər kafi dərəcədə həll olunmayacağına (məsələn, hakimiyyətin dəqiq bölgüsü yolu ilə), bu ölkələrdə effektiv antikorrupsiya islahatlarının həyata keçəcəyi haqqında şübhə yaranacaq.

16. SİYASİ PARTİYALARIN MALİYYƏLƏŞMƏSİ PROBLEM OLARAQ QALIR

Son zamanlaradək beynəlxalq birlik çərçivəsində siyasi partiyaların maliyyələşməsi məsələsi əsasən nəzərə alınmırdı. Bəzi adamlar hesab edir ki, “pul siyasəti”nin təsirini azaltmağın ən yaxşı yolu siyasi partiyalara axan pul vəsaitini məhdudlaşdırmaqdan daha çox, bu vəsaitin xərclənə biləcəyi sahələri məhdudlaşdırmaqdır. 2000-ci ilin martında Tayvan hökumətinin dəyişməsi göstərdi ki, böyük investisiyaları və qüdrətli dostları olsa belə, varlı siyasi partiya səsvermə nəticəsində hakimiyyətdən gedə bilər. Bu, bir daha siyasi parti-

yaların maliyyələşməsi ilə manipulyasiyanın, hakimiyyətin dəyişdirilməsi yolunda maneə olmadığına inamı möhkəmləndirir.

17. İŞDƏN AZAD EDİLMƏKDƏN SİĞORTALANMAYAN MÜSTƏQİL ORQANLARIN RƏHBƏRLƏRİ

Ombudsman və baş auditor institutları nəzəri cəhətdən cəlbədidir. Amma bu vəzifə sahibləri yalnız o vaxt effektiv fəaliyyət göstərə bilər ki, onların işdə qalıb-qalmayacaqları, nəzarət edəcəkləri icraçı şəxslərin iradi qərarlarından asılı olmasın... Bu vəzifələr qanunla mümkün siyasi təzyiqdən qorunmalı və imkan daxilində onların səsi eşidilməlidir.

18. İNFORMASİYAYA ÇIXIŞ KORRUPSİYAYA İLƏ MÜBARİZƏDƏ ÇOX EFFEKTİLİ VASİTƏ OLA BİLƏR

Bəzi hökumətlər informasiyaya sərbəst çıxışı korrupsiyanın qarşısını almaqda ən effektiv vasitə hesab edir və müvafiq qanunvericilik aktları qəbul edir. Hökumət orqanlarından müəyyən xidmətlər və onların rəsmi dəyəri haqqında informasiya almaq xahiş oluna bilər. İnkişaf layihələrini diqqətlə izləyən ictimaiyyətin istənilən informasiyanı maneəsiz alması baxımından İndoneziya örnək ölkədir.

19. KORRUPSİYANI NƏZARƏTDƏ SAX- LAMAQ ÜÇÜN SƏS YAZILARINDAN İSTİFADƏ ƏHƏMİYYƏTLİDİR

İctimaiyyətin informasiyaya çıxışı səs yazılarından ağıllı istifadəni zəruri edir. Dövlət məmurlarının fərdi cavabdehliyinə də eyni qaydada yanaşmaq gərəkdir. Bir hökumət idarəsinə ayrı-ayrı departamentlərin sənədlərlə işləməsinə nəzarəti həyata keçirmək tapşırığı verilə bilər və həmin idarə aktuallığını itirmiş

sənədlərin arxivə verilməsini də təşkil edə bilərlər.

20. MEDIA VƏ INFORMATORLAR. JURNALİSTLƏRİN HƏBS MÜDDƏTİ BAŞA ÇATIR

Son illərin jurnalist qətlərinin xeyli hissəsi onunla izah edilir ki, onlar korrupsiya hallarını araşdırmışlar. Odur ki, onların işlərini daha az riskli etmək və peşəkarlıq standartlarını yüksəltmək gərəkdir. Bəzi təşkilatlar təhqiqat jurnalistikası sahəsində təkmilləşdirmə kursları açirlar. Amma dünyanın bir sıra bölgələrində kütləvi informasiya vasitələrinin özləri korrupsiyaya bulaşib. İctimaiyyətin gözündə kütləvi informasiya vasitələri “dürüslüyün dayaqları” sayılır və bir sıra ölkələrdə bu problem ciddi diqqət tələb edir.

21. KORRUPSIYADA İTTİHAM OLUNANLARIN SİYAHISININ ÇAPI, ADƏTƏN, İSTƏNİLƏN NƏTİCƏNİ VERMİR

2000-ci ildə Keniya parlamentində “ad çəkib rüsvay etmək” cəhdi boşa çıxdı. Komissiyanın “adlar göstərilmiş” hesabatı senzuraya məruz qaldı, “adları çəkilməşlərdən” bəziləri təfərrüatlı məlumatlar çap etmiş qəzetləri məhkəməyə verməklə hədələdilər (hərçənd bu informasiya ictimaiyyətə çoxdan məlum idi). Hindistanda Sayıqlıq üzrə komissar korrupsiyada şübhəli bilinən yüzlərlə məmurun adını ictimaiyyətə bildirmək üçün İnternetdən istifadə etdi. Nigeriya senatının sədri bər-bəzəkli bəyanatlardan sonra 2000-ci ilin avqustunda səsvermə nəticəsində vəzifəsini itirdi. O, tutduğu vəzifədən açıq-aşkar sui-istifadə etsə də, günahsız olduğunu iddia edirdi. Bu onu göstərir ki, siyasi liderlər, güman ki, korrupsiya ilə mübarizə strategiyasını hazırlayanlara nisbətən daha

gönüqalınlığı ilə seçilir. Bütün hallarda çox ehtiyatlı olmaq tələb edilir ki, insanlara müdafiə şansı verməyən vəziyyət yaranmasın.

22. MƏVACİBLƏRİN ARTIRILMASI ÖZÜ-ÖZLÜYÜNDƏ KORRUPSIYANIN SƏVIYYƏSİNİ AŞAĞI SALMAQ ÜÇÜN YETƏRLİ DEYİL

Tamamilə aydındır ki, azmaaşlı dövlət qulluqçuları yaxşı maaş alanlara nisbətən rüşvətə daha çox meyillidirlər. Bununla belə bu bir acı həqiqətdir ki, ən çox korrupsiyalaşmış məmurlar yüksək vəzifə tuturlar və vəzifələrindən sui-istifadə edib, “irimiqyaslı korrupsiya” vasitəsilə böyük sərvət toplamışlar. Odur ki, maaş, daha çox kiçik vəzifə sahiblərinin problemidir, onların əmək haqqının ödənilməsi haqqında tələbləri həmkarları tərəfindən “istifadəçi haqqını ödəyir” şəklində qiymətləndirilə bilər. Sorğular göstərir ki, insanlar, ola bilsin ki, aldıkları xidmət müqabilində pul ödəməyə hazır dılar, bir şərtlə ki, bu ödəniş yüksək olmasın və qanuna uyğun olsun. Onların xoşuna gəlməyən rüşvət tələbidir. Bir müşahidəçi qeyd edir: “Dövlət sektorunda maaşların artırılmasının korrupsiyanı azaldacağı haqqında fikirlər üçün gətirilən dəlillər, ən azından kifayət etmir.” Əlbəttə, dövlət qulluğunun hərtərəfli islahatı çərçivəsində uyğun kompensasiya və stimül müəyyən rol oynaya bilər, amma konkret ölkə üzrə məlumatların diqqətlə araşdırılması korrupsiyalaşmamış müəssisənin mövcud heyətinin rəsmi maaşının sadəcə artırılmasının faydalı olduğunu təsdiq etmir.”

23. MAAŞLARIN ARTIRILMASI KORRUPSIYA İLƏ MÜBARİZƏ STRATEGİYASINDA ƏN AZI BİR ELEMENT OLA BİLƏR

Uzun zaman kəsiyində bir sıra ölkələrdə dövlət sektorunda real maaşlar azalıb. Bir sıra hallarda bu azalma dövlət sektorunun effektivliyini aşağı düşməsinə əks etdirir. Araşdırmalardan biri göstərir ki, yüksək əmək haqqının ödənilməsi dövlət qulluğuna daha yaxşı, daha yüksək ixtisaslı adamları işə qəbul etməyə, xidmətlərin səviyyəsini yüksəltməyə, sənəddə deyildiyi kimi, toplanan vergilərin həcmi artırmağa imkan verir. Vergi dərəcələrinin sadə artımı, güman ki, dövlət üçün əlavə vergi toplamaq deyildir; bu, həmin vergilərin toplanmasında iştirak edənlərin ixtisasının artırılması zamanı mümkün olur.

24. MÜSTƏQİL VERGİ ORQANLARI BÜDCƏ DAXİLOLMALARININ ARTMASINA KÖMƏK EDİR

Büdcəyə vergilərin toplanması üzrə müstəqil orqanlar ciddi nəzarət altında olan və dövlət sektorunda analoji funksiyaları yerinə yetirən qulluqçulara nisbətən yüksək maaş alan heyət hesabına kompleksləşdirilməlidir. Bu orqanlar büdcəyə vergi toplanmasını artırır, inkişaf etməkdə olan ölkəyə məmurların maaşını ödəməyə imkan verir, öz institutlarının maliyyə ehtiyaclarını daha adekvat şəkildə ödəyə bilər.

25. TƏQAÜD ÜZRƏ MÜAVİNƏTLƏR (XÜSUSƏN, SİYASİ LİDERLƏR ÜÇÜN), ADƏTƏN, KORRUPSİYAYA MÜVAFİQ CAVAB OLMUR

Məntiq göstərir ki, təqaüdə çıxan zaman kifayət qədər təmin olunmamaq korrupsiyaya

meyldə əsas amillərdən biridir. Amma yüksək rütbəli dövlət qulluqçularına gəldikdə, lətifəvari söhbətlər əks iddialara imkan yaradır.

26. YENİ ANTİKORRUPSİYA QANUNLARI ÖZ-ÖZLÜYÜNDƏ CAVAB DEYİL

Əlbəttə, yalnız qanunlar korrupsiyanın qarşısını almaq üçün yetərli deyil. Ola bilsin ki, bu qanunların məhkəmələri əvvəllər malik olmadıqları yurisdiksiya ilə təmin etmə halları istisnadır: məmurlar tərəfindən qəbul edilən inzibati qərarların qanuniliyinin təhlil edilməsi. Dəfələrlə qanunverici orqanlar böyük təmtəraqla yeni antikorrupsiya qanunları qəbul edib, islahatlar üzrə (ya da, ən azı antikorrupsiya islahatları görüntülərinə) fəaliyyətə tamamlanmış iş kimi baxıb. Amma korrupsiyanın sistem xarakteri aldığı hər ölkədə bu qanunlar mahiyyətindəki qüsurlara görə deyil, daha çox tətbiq olunmadakı nöqsanlar səbəbindən işləmir. Davranış standartlarını yüksəltməyi təmin etmək məqsədilə kontraktlardan və vətəndaş cərimələrindən istifadə etmədən, dövlət satınalmaları sahəsində də qanun dəyişməsi olmadan islahatları təmin etmək mümkündür.

27. KORRUPSİYALAŞMIŞ MƏHKƏMƏ SİSTEMİ QANUNUN ALİLİYİNİ TƏMİN EDƏ BİLMƏZ

Qanunun aliliyini təmin etmək üçün korrupsiyalanmış məhkəmə sistemindən istifadə cəhdində üzvi ziddiyyət var. Məhkəmə hakimiyyətinin institusional elementləri, bu sıradan təyinatlar, işdən azad etmələr və cavabdehlik haqqında müddəalar qəbul edilməlidir. Ombudsman vəziyyətin dəyişməsi yolları haqqında təkliflər verə bilər, onlar sürətli, effektiv, təhrifedilməz ola bilər. Amma məhkəmə sisteminin müstəqilliyi və məhkəmə orqanları işçi-

lərinin təmizliyi məsələləri lap əvvəldən həll edilməlidir.

28. QANUN KORRUPSIYAYA GÖRƏ MƏHKƏMƏ TƏQİBLƏRİ ÜÇÜN MANEƏ OLMAMALIDIR

Hələ də işləyən qanunlara ehtiyac var. İttihamçının sübut etmək yükü ifrat ağır olmamalıdır. Müttəhimə ədalətli məhkəmə araşdırması zəmanətinin verilməsi, onun günahının sübut olunması sahəsində prokurorun vəzifəsini yüngülləşdirmir. Sübutlar haqqında qanunlar daim yeniləşməli, onlara antikorrupsiya təşəbbüslərinin yönələcəyi konkret qanun pozuntuları əlavə edilməlidir. Bu metod Honkonqda xüsusi uğur qazandı.

29. MƏHKƏMƏ TƏQİBİNİN VAXT LİMİTİ GERÇƏKÇİ OLMALIDIR

“Böyük korrupsiya” hallarını arayıb tapmaq üçün uzun vaxta, hətta işi diqqətlə hazırlamaq və günahkarları cəzalandırmaq üçün əlavə vaxta ehtiyac yarana bilər. Bu səbəbdən də məhkəmə təqibi üçün vaxt məhdudluğu, yaxud konkret işlər gerçəkçi olmalıdır. Bəzi ölkələrdə faktik olaraq işi sona çatdırmaq mümkün olmur. Məhkəmə təqibi və/ya “vaxt sərfi”nə çağırış sadəcə cəmiyyətdə qanuna hörmətsizlik aşılamaq və pərişanlıq səviyyəsini artırmağa xidmət edir.

30. DÖVLƏT QULLUQÇULARININ QANUNA ZİDD VARLANMASI HAQQINDA QANUN KORRUPSIYA İLƏ MÜBARİZƏ KAMPANİYASINA BAŞÇILIQ EDƏ BİLƏR

Bəzi ölkələrdə bir konkret qanun – “qanuna-zidd varlanma” effektini doğrultmuşdur. Bu qa-

nun dövlət qulluqçularının mənşəyi məlum olmayan sərvət yığıması haqqındadır. Bu qanun hüquq və məhkəmə sisteminin fəaliyyəti ilə birlikdə Honkonqda antikorrupsiya islahatlarının “başında getmişdir.” Amma bəzi ölkələrin qanunverici orqanları bu qanunları qəbul etməkdən imtina etmiş, onu insan haqqlarına zidd saymışlar. Əslində belə bir qanunun qəbulundan imtina status-kvonu saxlamaq istəyindən qaynaqlanır.

31. DÖVLƏT QULLUQÇULARININ VARİDATININ MONİTORİNQİ HƏLƏ İSTİFADƏ EDİLMƏMİŞ VASİTƏ OLARAQ QALIR

Geniş yayılmış bir fikrə görə, bu, potensial olaraq korrupsiyanın qarşısını almaqda effektiv bir vasitədir. Amma indiyədək bu tipli məhkəmə işləri yalnız kağız üzərində qalır. Parlament üzvləri yüksək vəzifəli şəxslərin əmlakı və gəlirlərinin monitorinqi haqqında qanunların qəbulu məsələsindən söz düşəndə son dərəcə utancaq olurlar. Qanunlar qəbul olunan vaxt az-az hallarda ictimai xarakterli bəyanatlara ehtiyac yaranır. Bu qanunların daha nadir hallarda icra vəziyyəti müzakirə edilir. Bu sahədə təşəbbüslər diqqət obyektinə olaraq qalmaqdadır.

32. RƏSMİ İMMUNİTET VƏ İMTİYAZLAR KORRUPSIONERLƏRİ MƏSULİYYƏTDƏN AZAD ETMƏMƏLİDİR

Bir sıra ölkələrdə yüksək rütbəli dövlət adamlarının immunitet və imtiyazları onları qanunun aliliyindən qoruyur. Həqiqətən, bəzi ölkələrdə cinayətkarlar seçkili vəzifələrə immunitet qazanmaq üçün üstünlük verirlər. Bu immunitet və imtiyazlara yenidən baxmaq gərəkdir və

onlar praktik ehtiyaclar səviyyəsində azaldılmalıdır. Onlar hansısa şəxsi şəərəfləndirmək üçün verilmir. Ona görə verilir ki, onlar öz vəzifələrini effektiv icra etsinlər.

33. İNTERNET HÖKUMƏTLƏ, ONUN TƏRƏFİNDƏN İDARƏ EDİLƏNLƏR ARASINDA AÇIQ İNFORMASIYA MÜBADİLƏSİ YARADA BİLƏR

İnternet daha açıq idarə sistemi yarada bilər. Qanunverici orqanlar, vətəndaşlarla onların seçkili nümayəndəlikləri arasında birbaşa münasibətlər qurmaq və onları parlament işləri ilə məlumatlandırmaq imkanı verən İnternet səhifələri yarada bilər. Hökumət orqanları öz sənədlərini on-line rejimində İnternetdə yerləşdirə bilər. İslahatçılar milli antikorrupsiya planlarını bütün dünyaya nümayiş etdirə, daha açıq şəkildə əldə olunmuş tərəqqini izləyə bilərlər. İnternet on-line rejimində açıq ticarət üçün istifadə oluna bilər, bununla da potensial korruptiyalaşmış şəxsi təmasları azaldar. Əlbəttə, “şəbəkə” nin (İnternetin) faydalılıq əmsali bu mənada ona çıxışın məhdud olması ilə azalır. İnternetin çox böyük potensialı hazırda bir çox yoxsul ölkə üçün əlçatmazdır. Amma İnternetə çıxışı olan ölkələrin sayı durmadan artır və öz institutlarının, şəxslərin daha artıq cavabdehliyinin təmin edilməsi nəticəsində əldə edilmiş istənilən uğur hamının marağında olmalıdır.

34. SATINALMALAR DÖYÜŞ MEYDANI KİMİ

Dövlət satınalmaları sahəsi korruptiyalaşmış döyüşçülər üçün döyüş meydanıdır. Məhz dövlət satınalmalarında “böyük korruptsiya” nın əsas hissəsi baş verir. Zərərin böyük hissəsi isə daha yoxsul və keçid dövrünü yaşayan ölkələrin inkişaf prosesinə dəyir. Əvvəllər “tə-

mizlik paktı” ideyasına qarşı çıxan skeptiklər, indi uğurların olmasını daha artıq etiraf edir. “Təmizlik paktı” elə bir prosesdir ki, onun gedişində sövdələşmədə iştirak edənlərlə hökumət arasında, konkret prosesdə korruptsiya imkanlarını azaltmaq məqsədilə könüllü sazişlər bağlanır. Seul şəhərində və Meksikada dövlət satınalmaları üçün İnternetdən istifadə də ümidverici praktikadır.

35. SÖVDƏLƏŞMƏ İŞTİRAKÇILARININ ÖDƏDİKLƏRİ KOMİSYON PULLAR BƏYAN EDİLMƏLİDİR

Bəziləri hesab edirdilər ki, komisiyon pulların açıqlanmasını tələb edən qanunvericilik beynəlxalq rəqabətli sövdələşmələrə zərər vuraçaq. Bəzi korporasiyalar bu qaydaya əməl etmək istəmir. Amma bu qayda qəbul edildikdən sonra aydın oldu ki, bu praktika yaxşı nəticələr verir. Təmiz adamlar bir şey itirmirlər. Korruptsiyaçılar sövdələşmə prosesindən çəkilirsə, onların olmamasından maraqlı tərəflərin hamısı udur. Nyu-York şəhərinin təcrübəsi korruptsiya ilə mübarizə aparənlər üçün ilhamverici örnəkdir.

36. SÖVDƏLƏŞMƏLƏRİN KORRUPSİYALAŞMIŞ İŞTİRAKÇILARI QARA SİYAHİYA SALINMALIDIR

Rüşvətخورluqda yaxalanmış firmaların qara siyahılara salınması qüdrətli vasitə ola bilər. Əlbəttə, bunun üçün sistem ədalətli, cəzalar isə proporsional xarakterə malik olmalıdır. Amma şübhə yoxdur ki, 1990-cı illərdə qara siyahılara düşmüş beynəlxalq korporasiyalar böyük şok yaşadılar. Həmin vaxtdan sonra Sinqapur məmurunu ələ almağı düşünen hər bir kəs əvvəlcə bir neçə dəfə düşünməlidir. Sonralar Dünya Bankı da həmin qara siyahılardan istifadə etmək yolunu tutdu. Bank qara siyahıya salınmış

şirkət və şəxslərin adını özünün İnternet səhifəsində verir. Milli səviyyədə bu vasitə ən yaxşı şəkildə qanunun aliliyinə lazımı qaydada əməl edildiyi və apellyasiya mexanizminin müvafiq səviyyədə olduğu ölkələrdə işləyir. Amma elə etmək lazımdır ki, qara siyahılardan istifadə prosesinin özü rüşvət tələbinə və korrupsiyaya çevrilməsin.

37. BEYNƏLXALQ PROBLEMLƏR BEYNƏLXALQ QƏRARLAR TƏLƏB EDİR

Bir çox amerikalının gözləmədiyi halda iki sorğu göstərdi ki, hələ 1977-ci ildə qəbul edilmiş Korrupsiyalaşmış Xarici Praktika Haqqında ABŞ Qanunu arzu olunan nəticəni vermir. Məlum olmuşdur ki, dünyanın yeni yaranmaqda olan bazarlarına mal ixrac edən Amerika kompaniyaları, təxminən alman şirkətləri kimi korrupsiyalaşmışdır. Alman ixracatçıları bu məhdudlaşdırıcı vasitə olmadan və verdikləri rüşvəti kompensasiya etmək üçün vergisi ödənməli hissədən ayırmalar şəklində əlavə üstünlük əldə edirlər. Hər hansı bir hökumətin, hətta dünyada ən qüdrətli ölkənin hökumətinin birtərəfli fəaliyyəti qlobal problemi geri döndərmək gücündə deyil. Problem əlaqələndirilmiş beynəlxalq cavab tələb edir. Buradan da Beynəlxalq Biznes Əməliyyatlarında Xarici Ölkə Məmurlarının Ələ Alınmasına Qarşı İƏİT (OECD) Konvensiyası kimi sənədlərə ehtiyac var. Bu konvensiyanın tələbləri həyata keçməlidir. Ayrı-ayrı hökumətlərin bu sahədə iş görməsi əlamətləri hələ ortada yoxdur. Həmin sorğu göstərdi ki, beynəlxalq biznesmenlərin bu konvensiya ilə tanışlığı fəvqəladə aşağı səviyyədədir. Onların bilmədikləri müddəalara əməl edəcəklərini düşünmək, güman ki, yersizdir.

38. BEYNƏLXALQ MÜQAVİLƏLƏR MONİTORİNG TƏLƏB EDİR

Hər hansı ölkənin hansısa konvensiyaya qoşulması yetərli deyil. Bu konvensiya qüvvəyə minməlidir. Ölkənin uğurlu ixracat strategiyasına zərbə vuran zaman təəccüblü deyil ki, bəzi ixracatçı ölkələr müqavilənin məqsədlərinə ruh yüksəkliyi ilə yanaşmayacaqlar. Digər tərəfdən, konvensiyanın məqsədlərini dəstəkləyənlər bəzi rəqib ölkələrə şübhə ilə yanaşa bilər. Onlar tələyə düşməyəcəklərini dəqiq bilməlidirlər. Həm müvafiq hökumətlər, həm də vətəndaş cəmiyyəti və özəl sektor tərəfdən konvensiyanın gerçəkləşməsinin ciddi qiymətləndirilməsi və monitorinqi zərurəti yaranır. GRECO mexanizmləri vasitəsilə Avropa konvensiyalarının xüsusi konstruktiv tipli monitorinqi nəzərdə tutulur. Təəssüf ki, başqaları yoxdur. GRECO prosesinin "monitorinq" adlanmasına baxmayaraq, həqiqətdə o, yüksək effektiv və "istifadəçi üçün dostanə" texniki əməkdaşlıq vasitəsidir.

39. ARAŞDIRMALAR VASİTƏSİLƏ UĞURLARI VƏ UĞURSUZLUQLARI QİYMƏTLƏNDİRMƏK OLAR

Əldə olunmuş nəticələri qiymətləndirmək məqsədilə islahatlar proqramının monitorinqini aparmaq gərəkdir. Monitorinq müvafiq qiymətləndirmə tədab edir və buna araşdırmalar aparmaqla nail olmaq mümkündür. Onun nəticələri elan olunmalıdır. Araşdırmalar vasitəsilə korrupsiyanın biznesə, cəmiyyətdə yayılmış təsəvvürlərə təsirini ölçmək və xidmət təklif edənləri seçməklə xidmət sahəsində korrupsiyanın səviyyəsini müəyyənləşdirmək olar. Bu araşdırmalar beynəlxalq, milli və yerli səviyyədə aparıla bilər, amma cəmiyyətin aşağı strukturlarına yaxınlaşdıqca onların praktik faydası artır. Ölkənin müxtəlif rayonlarında təşkilatla-

rın əldə etdiyi nəticələri müqayisə edərək ən az effektiv və ola bilsin ən az korrupsiyaya uğramış təşkilatı müəyyən etmək və onların fəaliyyətinin yoluna qoyulması istiqamətində addımlar atmaq olar. Beynəlxalq araşdırmalar milli gündəm çərçivəsində konkret məsələni qaldırmaq və ictimai diskussiyada onun müzakirəsini təşkil etmək imkanı verir. Amma beynəlxalq araşdırmalar müqayisəli xarakter daşıyır və statistik səhvlərin olması mümkündür. Buna görə faydası da məhduddur. Ən qiymətli aspektlərdən biri korrupsiya məsələsini milli siyasi gündəmə gətirmək və indi xüsusi diqqətlə aparılan milli araşdırmalara ehtiyacı şərh etmək imkanının yaranmasıdır.

40. PROFİLAKTİKAYA YARDIM EDƏN İNSTITUTLAR GÜCLƏNDİRİLMƏLİDİR

Dövlət idarəçiliyi məktəbləri dövlət qulluqçularının hazırlanması və təkmilləhdirlməsi sahəsində mühüm rol oynamalıdır. Bu məktəblərin imkanları, xüsusən korrupsiya riskinin idarə olunması sahəsində genişləndirilməlidir. Biznes məktəblərinin də korrupsiya riskinin idarə olunması üzrə kurslara ehtiyacı var və biznes etikası MBA elmi dərəcəsinin verilməsi kimi az əhəmiyyətli vəzifə ilə kifayətlənməməlidir.

41. ÖZƏL SEKTOR ETİBARLI TƏRƏFDAŞ KİMİ

Özəl sektordan bəzi tərəfdaşların korrupsiya ilə mübarizəyə pozitiv töhfə vermələrinə və öhdələrinə korporativ sosial məsuliyyət götürmələrinə baxmayaraq, özəl sektor, antikorrupsiya risk strategiyasını özünün işgüzar maraqlarına cavab verən amil kimi qəbul edənədək hələ uzun yol keçməlidir. Antikorrupsiya fəaliyyətinin hazırkı ictimailəşmə səviyyəsinə baxmayaraq, nəhəng korporasiyalar hələ də nə qanun, nə də ictimai fikirlə he-

sablaşır. Belə davranışı da hökumətləri qəbul edir. Beynəlxalq Ticarət Palatası (BTP) rüşvət-xorluqla mübarizə siyasətində xeyli irəli getmiş, amma könüllü təşkilat olduğundan üzvlərinin fəaliyyətinin monitorinqini aparmaq üçün kifayət qədər potensiala malik deyil.

42. İXRAC KREDİTLƏRİ QARANTİYASI KORRUPSİYA HALINDA HÜQUQİ GÜCÜNÜ İTİRİR

Bir sıra hökumətlər korrupsiya halı aşkar etdikdə kontraktların sığortası məqsədilə ixrac kreditlərinə verilmiş hökumət qarantiyalarından imtina edir. Amma bəzi hökumətlər kontrakt böyük olduqda korrupsiyanı görməməzliyə vurur, bu kontraktları milli maraqlara uyğun iş sayır.

Davamlı antikorrupsiya islahatları uğrunda mübarizə uzun və çətin prosesdir. Bu işin böyük əhəmiyyəti şübhə doğurmur. Amma bu məqsədə çatmaq üçün lazım olan vaxt qeyri-müəyyən olaraq qalır.

Ola bilsin, ən korrupsiyalaşmış ölkədə insanlar demokratik təcrübəyə ümidlərini itirsin və demokratiyanın uğursuzluğuna məntiqi reaksiya kimi avtoritarizmə meyllənsinlər. Əlbəttə, avtokratiyanın başqa bir raundunun əvvəlkinə nisbətən daha az katastrofik olacağını düşünmək üçün də əsas yoxdur.

Beynəlxalq birlik də bu yola marağını itirə bilər. Onun diqqəti başqa sahələrə yönələr və onun müdaxiləsi üçün daha birbaşa variantlar təklif edilə bilər.

Amma bir məsələ aydındır. Hakimiyyət, vətəndaş cəmiyyəti, özəl sektor və beynəlxalq təşki-

latlar korrupsiyaya effektiv müqavimət göstərmək üçün mövcud olan imkanlardan istifadə etməsələr, bu imkanlar əldən çıxacaq. Korrupsiya daim və insafsızcasına yeni demokratiyalara sarsıdacaq, ənənəvi demokratiyaların imkanlarını məhdudlaşdıracaq. O, insan haqqlarına, ətraf mühitə və qloballaşmanın bütün aspektləri mənfi təsir göstərməkdə

davam edəcək. Əvvəlkindən fərqli olaraq bu gün onun əhəmiyyəti daha da artır.

QEYDLƏR

- 1 Daniel Kaufmann: Baxın
<http://www2.worldbank.org/hm/anticorrupt/0140.html>

İNTERNET ÜNVANLARI

BİRİNCİ BÖLMƏ

S. 5 Japanese Government Information – New Rules for

Access:<http://www.freedominfo.org/analysis/japan1/>

S. 5 Commonwealth Ombudsman – Australia – Freedom of Information:

http://www.comb.gov.au/publications_information/freedom_information.htm

S. 5 U.S. Freedom of Information Act: http://www.epic.org/open_gov/foia/us_foia_act.html

S. 10 (I) World Bank Governance Policy Research Working

Papers:<http://econ.worldbank.org/resource.php?topic=13&type=5>

S. 10 (I) World Bank Institute – Governance Indicators (1996-2002):

<http://www.worldbank.org/wbi/governance/govdata2002/>

S. 10 (ii) The Office of the Commissioner for Public Appointments:

<http://www.ocpa.gov.uk/index2.htm>

S. 11 (x) “Newspapers: A Ban Is Not a Ban Unless Restricted,” 2002 Presentation by Francis T.

Seow, Former Solicitor-General of Singapore:

www.sfdonline.org/Link%20Pages/Link%20Folders/Press%20Freedom/seow.html

İKİNCİ BÖLMƏ

S. 1 International Institute for Democracy and Electoral Assistance – Participation, Political Parties and Institutions:

http://www.idea.int/thematic_b.htm

S. 13 (1) The Center for Public Integrity: www.publicintegrity.org/dtaweb/home.asp

S. 13 (1) Administration and Cost of Elections Project: <http://www.aceproject.org>

S. 13 (1) International Institute for Democracy and Electoral Assistance – State of Democracy Project: http://www.idea.int/ideas_work/14_political_state.htm

WEBSITE ADDRESSES 207

S. 13 (1) The Comparative Study of Electoral Systems: <http://www.umich.edu/~cses/>

S. 13 (3) Administration and Cost of Elections Project – Cost Considerations:

<http://www.aceproject.org/main/english/ei/ei40.htm>

ÜÇÜNCÜ BÖLMƏ

S. 14 (4) Independent Commission Against Corruption: www.icac.nsw.gov.au

S. 13 (9) Parliament of Australia Library – “Conflicts of Interest Avoidance – Is There a Case for Blind trusts?”: <http://www.aph.gov.au/library/pubs/CIB/1996-97/97cib14.htm>

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ

S. 2 Center for Responsive Politics – Lobbying Spending: <http://www.opensecrets.org/lobbyists/>

S. 4 Federal Lobbying Regulations (31 USC, Section 1352), Lobbying Disclosure Act, P.L. 104-65: http://www.research.uh.edu/downloads/PDF_format/lobby99.pdf

S. 4 U.S. Code – “Crimes and Criminal Procedures – Lobbying with Appropriated Moneys” – Title 18 > Part I > Chapter 93 > Sec. 1913: <http://liimirror.warwick.ac.uk/uscode/18/1913.html>

S. 5 (1) Lobbyists Registration Act: <http://laws.justice.gc.ca/en/L-12.4/text.html>

S. 5 (1) Federal Lobbying Regulations (31 USC, Section 1352), Lobbying Disclosure Act, P.L. 104-65: http://www.research.uh.edu/downloads/PDF_format/lobby99.pdf

BEŞİNCİ BÖLMƏ

S. 10 (1) Rules on Parliamentary Immunity in the European Parliament and the Member States of the European Union: <http://www.ecprd.org/Doc/publica/OTH/RulesParlImmu.pdf>

S. 10 (2) GRECO Evaluation Reports and Compliance Reports:
<http://www.greco.coe.int/evaluations/cycle1/Eval1Reports.htm>

S. 10 (3) GRECO Evaluation Reports and Compliance Reports:
<http://www.greco.coe.int/evaluations/cycle1/Eval1Reports.htm>

S. 10 (5) Impeachment Documents Relating to a U.S. President:
<http://www.lib.auburn.edu/madd/docs/impeach.html>

S. 10 (6) GRECO Evaluation Reports and Compliance Reports:
<http://www.greco.coe.int/evaluations/cycle1/Eval1Reports.htm>

ALTINCI BÖLMƏ

S. 19 (6) Applied Ethics Resources on the World Wide Web:

<http://www.ethics.ubc.ca/resources/govt/>

S. 19 (6) OECD/PUMA – Ethics and Corruption Homepage:

<http://www1.oecd.org/puma/ethics/index.htm>

S. 19 (6) U.S. Office of Government Ethics: <http://www.usoge.gov>

S. 19 (6) TI Source Book 2000, Chapter 20: Public Service Ethics, Monitoring Assets and Integrity Testing: <http://www.transparency.org/sourcebook/20.html>

S. 19(6) Office of the Ethics Counsellor:

<http://strategis.ic.gc.ca/epic/internet/inoec-bce.nsf/vwGeneratedInterE/Home>

S. 19 (6) International Institute for Public Ethics: <http://www.iipe.org>

S. 19 (12) Prerequisites for Effective Anti-Corruption Ombudsman's Offices and Anti-Corruption Agencies (South Africa): <http://www.10iacc.org/download/workshops/cs06.pdf>

S. 19 (12) Inspector General of Government (Uganda): <http://www.igg.go.ug>

S. 19 (12) TI Source Book 2000, Chapter 10: The Ombudsman:

<http://www.transparency.org/sourcebook/10.html>

S. 19 (14) U.S. Office of Government Ethics: <http://www.usoge.gov/>

S. 19(15) Office of the Ethics Counsellor (Canada):

<http://strategis.ic.gc.ca/epic/internet/inoec-bce.nsf/vwGeneratedInterE/Home>

S. 19 (16) The Ethics Package: Conflict, Conduct, and a Commissioner for Parliament Hill –

A Commentary Prepared by Gregory J. Levine, General Counsel, Office of the Ombudsman,
Province of British Columbia:

http://www3.telus.net/GovtEthicsLaw/EthPackPaper2002.htm#_edn1

S. 19 (17) TI Source Book 2000, Chapter 3: Developing Responses:

<http://www.transparency.org/sourcebook/03.html>

S. 19(19) TI Source Book 2000, Chapter 12: Public Service to Serve the Public

<http://www.transparency.org/sourcebook/12.html>

S. 19 (19) World Bank – Administrative and Civil Service Reform – Recruitment and Promotion:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/recruitment.htm>

S. 19 (20) World Bank – Administrative and Civil Service Reform – Public Service Pay Policy in

Anglophone Africa: http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/public_africa.htm

S. 20 (20) IMF – Corruption and the Rate of Temptation:

www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9773.pdf

S. 20 (20) TI Source Book 2000, Chapter 1: The Challenge of Renovation:

<http://www.transparency.org/sourcebook/01.html>

WEBSITE ADDRESSES 209

S. 20 (20) World Bank Institute – Working Papers and Articles – Improving Governance and

Controlling Corruption:

<http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/improving.htm>

S. 20 (20) IMF – Corruption Around the World:

<http://www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/pdf/tanzi.pdf>

S. 20 (20) The Honest Reformer's Guide to Fighting Corruption:

http://www.people.hbs.edu/rditella/papers/honest_reformer.pdf

S. 20 (20) World Bank Institute – Governance and Anti-Corruption:

<http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/wps2394.pdf>

S. 20 (21) Prerequisites for Effective Anti-Corruption Ombudsman's Offices and Anti-Corruption

Agencies: <http://www.10iacc.org/download/workshops/cs06.pdf>

S. 20 (21) TI Source Book 2000, Chapter 10: The Ombudsman:

<http://www.transparency.org/sourcebook/10.html>

S. 20 (21) Inspector General of Government (Uganda): <http://www.igg.go.ug>

S. 20 (22) TI Source Book 2000, Chapter 12: Public Service to Serve the Public:

<http://www.transparency.org/sourcebook/12.html>

S. 20 (22) World Bank – Administrative and Civil Service Reform – Recruitment and Promotion:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/recruitment.htm>

S. 20 (24) TI Source Book 2000, Chapter 1: The Challenge of Renovation

<http://www.transparency.org/sourcebook/01.html>

S. 20 (24) IMF – Corruption and the Rate of Temptation:

www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9773.pdf

S. 20 (24) World Bank – Working Papers and Articles – Improving Governance and Controlling Corruption:<http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/improving.htm>

S. 20 (24) IMF – Corruption Around the World:

<http://www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/pdf/tanzi.pdf>

S. 20 (24) Tax Evasion, Corruption and the Remuneration of Heterogeneous Inspectors:

<http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/wps2394.pdf>

S. 20 (24) World Bank – Public Sector Management – Anticorruption:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/publicsectormanagement.htm#1>

S. 21 (24) World Bank – Administrative and Civil Service Reform – Public Service Pay in Anglophone Africa: http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/public_africa.htm

S. 21 (24) World Bank – Administrative and Civil Service Reform – Site

Map:<http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/sitemap.htm>

210 WEBSITE ADDRESSES

YEDDİNCİ BÖLMƏ

S. 14 (4) Public Interest Disclosure Act, 1998: www.hmso.gov.uk/acts/acts1998/19980023.htm

S. 14 (10) Public Concern at Work: <http://www.whistleblowing.org.uk>

S. 14 (11) Open Democracy Advice Centre: <http://www.opendemocracy.org.za>

S. 14 (12) Government Accountability Project: <http://www.whistleblower.org>

SƏKKİZİNCİ BÖLMƏ

S. 5

S. 6 (1) IACC – Practical Measures to Improve Integrity in Customs Administrations:

http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/crotty.html

S. 6 (1) World Bank – Working Papers and Articles – Improving Governance and Controlling Corruption: <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pubs/improving.htm>

S. 6 (1) OECD – Taxation:

http://www.oecd.org/topic/0,2686,en_2649_37427_1_1_1_1_37427,00.html

S. 6 (3) IACC – Corruption in the Public Finances:

http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/vtanzi.html

S. 6 (6) Transparency International Working Paper – Review of Integrity Management of Staff in the Ghana, Tanzania and Uganda Revenue Authorities:

http://www.transparency.org/working_papers/mwaller/integrity_management_review.html
#summary

S. 6 (8) Utstein Anti-Corruption Resource Centre – FAQs:

<http://u4.no/document/faqs1.cfm>

DOQQUZUNCU BÖLMƏ

S. 9 Foreign Corrupt Practices Act: www.usdoj.gov/criminal/fraud/fcpa.html

S. 9 OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions: <http://www.imf.org/external/np/gov/2001/eng/091801.htm>

S. 20 (2) Transparency International, The Corruption Fighters' Toolkit, Integrity Pacts – Colombia: http://www.transparency.org/toolkits/2001/ccinp_ip-columbia.html

S. 20 (3) Excluded Parties Listing System: <http://epls.arnet.gov/>

WEBSITE ADDRESSES 211

ONUNCU BÖLMƏ

S. 7 (2) World Bank – Measuring Governance, Corruption, and State Capture: How Firms and Bureaucrats Shape the Business Environment in Transit:
<http://econ.worldbank.org/view.php?type=5&id=1066>

S. 7 (3) National Bureau of Economic Research – “Does ‘Grease Money’ Help Speed Up the Wheels of Competition?” <http://www.nber.org/papers/w7093>

S. 7 (4) Charter Mark: <http://www.chartermark.gov.uk/about/>

S. 7 (5) World Bank – Helping Countries Combat Corruption – The Role of the World Bank – Helping Countries Strengthen Institutions:
<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/corruptn/cor06.htm#note35>.

ON BİRİNCİ BÖLMƏ

S. 7 (2) Centre for European Reform – Corruption in Eastern Europe:
http://www.cer.org.uk/articles/n_10_2.html

S. 7 (3) PSI: Water Privatisation Corruption and Exploitation:
<http://www.labournet.net/world/0208/psi4.html>

S. 7 (4) TI Sourcebook 2000 – Chapter 26: Competition Policy and Containing Corruption:

<http://www.transparency.org/sourcebook/26.html>

S. 7 (4) OECD Global Forum on Corruption – Contribution from Thailand:

www.oecd.org/dataoecd/40/45/2491524.doc

S. 7 (4) Competition Commission, South Africa:

http://www.compcom.co.za/thelaw/thelaw_act_competition_acts.asp?level=1&child=1

S. 7 (6) Corruption Risks in the Privatisation Process:

<http://www.internet.sk/mesa10/PRIVAT/CORRUPT.HTM#III.1%20Small-scale%20Privatisation>

S. 7 (7) Transparency International – The Corruption Fighters' Toolkit:

http://www.transparency.org/toolkits/2001/ccinp_tele-bulgaria.html

ON İKİNCİ BÖLMƏ

S. 32 (1) World Bank – PREM Notes – Writing an Effective Anticorruption Law:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/legal/PREMnote58.pdf>

S. 32 (1) Eighth IACC – Reversing the Onus of Proof: Is it Compatible with Respect for Human

Rights Norms?: http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/despeville.html

S. 32 (2) Current English Ordinance:

<http://www.justice.gov.hk/blis.nsf/CurEngOrd?OpenView&Start=201&Count=59&Expand=201.1>

212 WEBSITE ADDRESSES

S. 33 (7) Partnership Against Corruption -ICAC-Interpol Conference 2003:

<http://www.icac.org.hk/conference/AboutCF/Progframe.html>

S. 33 (8) Interpol – Global Standards to Combat Corruption in Police Forces/Services:

<http://www.interpol.int/Public/Corruption/Standard/Default.asp>

S. 33 (9) International Prosecution Standards:

<http://www.odpp.nsw.gov.au/speeches/HOPAC%202001-%20International%20Prosecution%20Standards.htm>

S. 33 (9) International Association of Prosecutors: <http://www.iap.nl.com/>

S. 33 (10) Why Should We Care About Independent and Accountable Judges?:

http://www.brennancenter.org/resources/downloads/fein_neuborne.pdf

S. 33 (10) ICJ Canada – Documents: <http://www.icjcanada.org/transfer/documents/default.htm>

S. 33 (10) Article 16 Universal Declaration of Human Rights:

<http://www.un.org/Overview/rights.html>

S. 34 (10) Article 16 UN Office of the High Commissioner for Human Rights – International Covenant on Civil and Political Rights: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

S. 34 (10) Article 16 Amnesty International Fair Trials Manual:

<http://www.amnesty.org/ailib/intcam/fairtrial/fairtria.htm>

S. 34 (10) Article 16 The Universal Charter of the Judge:

<http://www.domstol.dk/html/publikationer/universal/UniChaUk.pdf>

S. 34 (11) Basic Principles on the Independence of the Judiciary, Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Milan, 26 August to 6

September 1985: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/i5bpj.htm>

S. 34 (12) The Bangalore Principles of Judicial Conduct 2000:

http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf

S. 34 (13) European Association of Judges – Judges’ Charter in Europe:

<http://www.richtervereinigung.at/international/eurojus1/eurojus15a.htm>

S. 34 (14) Independence, Efficiency and the Role of Judges – Recommendation adopted on 13 October 1994 by the Committee of Ministers of the Council of Europe:

http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Legal_professionals/Judges/Instruments_and_documents/Rec_94_12E%20+%20explanatory%20memorandum.pdf

S. 35 (17) The New Politics of Judicial Elections:

<http://www.justiceatstake.org/files/JASMoneyReport.pdf>

S. 35 (18) Public Broadcasting System, Frontline, Justice for Sale:

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/justice/howdid/kermit.html>

S. 35 (20) The St. James Ethics Centre – Tackling Judicial Corruption Globally:

http://www.hcourt.gov.au/speeches/kirbyj/kirbyj_stjames.htm

WEBSITE ADDRESSES 213

S. 35 (20) Ethical Principles for Judges – Canadian Judicial Council:

http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/publications/ethic_e.pdf

S. 35 (20) “Judicial Ethics in South Africa,” The Sunday Times, March 2000:

<http://www.sundaytimes.co.za/2000/04/16/politics/pol16.htm>

S. 35 (22) Basic Principles on the Role of Lawyers, Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August to 7 September 1990:

<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/i3bpri.htm>

ON ÜÇÜNCÜ BÖLMƏ

S. 12 (1) TI Sourcebook 2000 – Confronting Corruption – The Elements of a National Integrity System: <http://www.transparency.org/sourcebook/index.html>

S. 12 (2) United Nations Office on Drugs and Crime – Anti-Corruption Toolkit:

http://www.unodc.org/unodc/corruption_toolkit.html

S. 12 (4) National Pledge of Integrity for the Sustainable Development of a New Honduras:

<http://www.wri.org/governance/pdf/ncsds-gfed/honduraspledge-eng.pdf>

S. 12 (6) Anti-Corruption Network for Transition Economies – Status Report of the Republic of Lithuania on the Baltic Anti-Corruption Act: <http://www.oecd.org/dataoecd/48/57/1960725.pdf>

S. 12 (9) European Commission Strategy Paper and Report 2003 – The Copenhagen Criteria:

http://www.fifoost.org/EU/strategy_en_2002/node7.php

S. 12 (10) Anticorruption Prosecutor's Office in Spain and Some Suggestions for Slovakia:

http://www.vlada.gov.sk/bojprotikorupcii/twining_eng/anticorruption_prosecution_spanish_slovakia.doc

S. 12 (11) Transparency International – National Integrity Systems:

http://www.transparency.org/activities/nat_integ_systems/nis_index.html

S. 12 (12) Griffith University – Key Center for Ethics, Law, Justice and Governance:

<http://www.gu.edu.au/centre/kceljag/>

ON DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ

S. 1 Independent Commission Against Corruption, Hong Kong:

<http://www.icac.org.hk/eng/main/>

S. 1 Current English Ordinance & Sub. Leg: <http://www.justice.gov.hk/home.htm>

S. 1 Independent Commission Against Corruption, Hong Kong – About the ICAC:

<http://www.icac.org.hk/eng/abou/index.html>

214 WEBSITE ADDRESSES

S. 1 Current English Ordinance:

<http://www.justice.gov.hk/blis.nsf/D2769881999F47B3482564840019D2F9?OpenView>

S. 8 Independent Commission Against Corruption, Hong Kong – Checks and Balances:

http://www.icac.org.hk/eng/power/powe_acct_1.html

S. 11 Current English Ordinance:

<http://www.justice.gov.hk/blis.nsf/D2769881999F47B3482564840019D2F9?OpenView>

S. 15 (1) TI Sourcebook 2000 – Independent Anti-Corruption Agencies:

<http://www.transparency.org/sourcebook/11.html>

S. 16 Prerequisites for Effective Anti-Corruption Ombudsman's Offices and Anti-Corruption

Agencies (South Africa): <http://www.10iacc.org/download/workshops/cs06.pdf>

S. 16 (1) Independent Commission Against Corruption, New Zealand:

<http://www.icac.nsw.gov.au/>

S. 16 (1) Independent Commission Against Corruption, Hong Kong: <http://www.icac.org.hk/>

S. 16 (3) Office of the Ombudsman, Republic of the Philippines – Mandate:

<http://www.ombudsman.gov.ph/about/mandate.html>

S. 16 (4) International Anti-Corruption Conference – The Role of the Ombudsman in Fighting Corruption: http://www.transparency.org/iacc/9th_iacc/papers/day3/ws3/d3ws3_gpienaar.html

S. 16 Statutes of New

Zealand: http://www.legislation.govt.nz/browse_vw.asp?content-set=pal_statutes

ON BEŞİNCİ BÖLMƏ

S. 3 About the BBC: <http://www.bbc.co.uk/info/>

S. 10 (2) Communications Reform White Paper:

http://www.communicationswhitepaper.gov.uk/dti-dcms_comms-reform_experts.html

S. 10 (3) Communications White Paper: <http://www.communicationswhitepaper.gov.uk/>

S. 10 (4) Office of the Ombudsman, Republic of the Philippines – Primer on Corruption Prevention Unit (CPU) Program: http://www.ombudsman.gov.ph/publications/cpu_program.html

S. 10 (5) The International Budget Organization: FAQs: <http://www.internationalbudget.org/faq/>

S. 10(5) Open Budget – Regions of Russia – Regulations for Regional Representatives:

<http://openbudget.karelia.ru/eng/anona.shtml>

Buradakı İnternet səhifələrinə çıxmaq mümkün olmayanda aşağıdakı ünvana müraciət etmək

olar: psu-oceea-at@osce.org